

Mõtteid õiguspoliitikast ja keelepoliitsei vastu

Tanel Kalmet¹

Õigusteaduse magister, kaubamärgiseaduse välja töötanud töörühma liige

Selle väljaande lehekülgedel on käsitletud nii keelt kui ka õigust eri vaatenurkadest. Nii mõneski kirjatöös on neid käsitletud kõrvuti. Vaatenurgad on olnud erinevad. Paljuski määrab selle, kuidas vaadatakse, autori kutsumus – kas tegu on rohkem keele- või õiguseinimesega. Selline kahetine jaotus on mõistagi tinglik ja inimesed – üldisemalt vaadates – on nii keele- kui õiguseinimesed. Ka filoloogid ehk sõna armastajad (algses tähenduses aga ilmselt „need, kes armastavad sõna võtta“) elavad nagu teisedki õiguskorra raamides. Juristidki elavad keelekeskkonnas.

Keelel ja õigusel ning inimestel, kellel on nendes valdkondades kutsumus, on palju ühist. Juriste on sageli kritiseeritud kui paragrahviväänajaid, sest *signum sectionis* (§) annab sellele väljendile piltliku tõuke. Keeleinimesi on halvustavalt nimetatud tähenärijateks. Mõnikord tuleb ette ka nende rollide vahetumist. Kui juristide puhul räägitakse seisukohtade paljususest, siis sama on tajutav ka filoloogide juures, näiteks kokku- ja lahkukirjutamise probleemide korral. Pilk tagasi põhjendab seda valdkondade põimumist. On teada see, et antiikse õiguselukutse eelkäijad olid oraatorid ja reetorid, kelle õpitud eriala ei olnud õigus, vaid sõnakunst, pidulikud pöördumised (oratsioonid) ja retoorika. Grammatikast toodi õiguse üldõpetuse terminoloogiasse ja õigusest mõtlemise viisi filoloogilised mõisted, nagu *subjekt* ja *kolmas isik*.

Keel ja õigus on sarnased süsteemid selle poolest, et nad baseeruvad normidel. Nii keeles kui ka õiguses janunetakse õiguse järele. Keeles ja õiguses on võimalik eristada dogmaatikat (seda, mis on) ja poliitikat (seda, mis võiks olla). Kuna käesolev kirjatöö on ajendatud samas väljaandes avaldatud Ilmar Tomuski keele- ja õiguspoliitilisest artiklist „Võõrkeelsed sildid linnaruumis“,² on alustuseks kohane uurida veel kord norme sellises võtmes, mis on kohaldatav nii õigus- kui ka keeleteaduses ja -poliitikas.

I

Normi kohta on palju sõna võetud.³ Sageli käsitletakse normi käsuna, mis on väljendatud kellegi võimuka poolt tema tahet väljendades või eesmärki silmas pidades häda või valu ähvardusel.⁴ Vähemalt on normi peetud millekski, mis peab või peandab ega väljenda midagi tegelikku ja olemasolevat, vaid soovitatavat ja pidavat. Sellised käsitlused väljendavad preskriptiivset või deontoloogilist vaatenurka. Enamikku õigus- ja moraalinorme on võimalik väljendada preskriptiivset keelt kasutades, nt „Müüja võib“ ja „Ostja peab“. Ka keelenorme on võimalik käskivalt väljendada: „Kirjutada tuleb ladina tähestikus, tähti c, q, x ja y ei tohi olla“ jne.

Samas on täiesti võimalik ja isegi loogiline kasutada normide käsitlemisel preskriptiivse asemel deskriptiivset vaatenurka. Sellist lähenemisviisi kasutavad loodusteadlased, kui nad

¹ Artiklis avaldatud seisukohad peegeldavad autori isiklike seisukohti.

² Õiguskeel 2010, nr 2, arvutivõrgus: <http://www.just.ee/50282>.

³ Vt **M. Ernits**. Õigusnormi struktuur. – Õiguskeel 2010, nr 1, arvutivõrgus <http://www.just.ee/49512>.

⁴ Vt *ibid.* John Austini antud määratlus.

räägivad sademetest, ning psühholoogid ja sotsioloogid, kui nad käsitlevad seda, kuidas inimene või ühiskond tavaliselt käitub. Preskriptiivne lause „Täisnurkse kolmnurga kaatetite ruutude summa peab olema võrdne hüpoteenuusi ruuduga“ on küll mõeldav, kuid kõlab absurdelt. Seda mõtet saab väljendada deskriptiivselt ja see on ka mõistlikum. Lause „Intsist ja nekrofaagia on enamikus ühiskondades tabu“ on loogilisem, kui „Intsist ja nekrofaagia peavad olema keelatud ja ebanormaalsed“. Viimane nõuab justkui põhjendust, eesmärki vms. Ka keeleteadusel on normist pigem deskriptiivne arusaam.⁵

Teisiti on poliitilise lähenemisviisiga. Kui dogmaatika tegeleb oleva normiga, siis poliitika sellega, milline norm võiks olla. Poliitika tasand on seega idealistlik, huve, eesmärke ja visioone väljendav. Selle resultaat on standardiseeritud, poliitiliselt korrektne keel, vägivallaga tagatud õigus või dogmaatiline teadus, mis pahatihti ei arvesta eriti elu tõsiasjadega, peab oma visiooni elluviimise eeldusi aksiomaatiliseks või jätab oma seisukohad põhistamata ja kontrollimata. Kui poliitika on edukas, realiseerub poliitiku visioon normilause või isegi normi sisus (vt allpool), keelenormis või teaduslikus dogmas. Kui poliitika saab realselt jõustada oma visiooni, on tagajärjeks keelenormi garanteerimine seadusega,⁶ jõustatav karistus või teadusdogma ametlikkus (nt lõssenkism, Galilei kaesus, ametlik ajalookontseptsioon jne). Kui õiguse korral on jõustamine veel eesmärgipärane, siis keele või teaduse poliitika inkarneerumine sel viisil näib vähemalt liberaalses ühiskonnas olevat vastuvõetamatu.

Kui nähtusi on võimalik selgitada lihtsamalt, tuleb seda viisi eelistada keerulisemale. Seltskondlikud mängud on õiguse ja keelega sarnased nähtused. Malemängus loetak imelikuks lauset „Oda peab käima diagonaalis“ ning seda asendab deskriptiivne tõdemus „Oda käib diagonaalis“, mis on tõene ka siis, kui oda parajasti üldse ei käi või malet isegi ei mängita. Ka õigust on võimalik käsitleda kirjeldades.

Üks võimalikke õiguse kirjeldamise viise ei ole uudne, vaid põhineb 20. sajandi alguse õigusteadlase, paraku vähe vastukaja leidnud Leon Petrazycki töödel.⁷ Petrazycki ja deontoloogide vahel näib olevat fundamentaalne erinevus. Deontoloogid näevad õigusnormis midagi, mis käsib. Petrazycki näeb selles midagi, milles imperatiivsus on viidud miinimumini ja mis pigem on ning mille suhtes tegurid, nagu riik, sund, huvi ja eesmärk, on välised ja sekundaarsed, et mitte öelda ebaolulised.

5 Vt **G. K. Pullum**. Ideology, Power, and Linguistic Theory. Arvutivõrgus: <http://people.ucsc.edu/~pullum/MLA2004.pdf>; vt ka *realistlik preskriptivism*. – **G. Zuckermann**. Realistic Prescriptivism. The Academy of the Hebrew Language, its Campaign of “Good Grammar” and Lexpionage, and Native Israeli Speakers. – Israel Studies in Language and Society 1 (1) – 2008. Arvutivõrgus: http://www.zuckermann.org/pdf/Realistic_Prescriptivism_Academy.pdf.

6 Nii edukad on olnud väga vähesed keelepoliitikad, sh eesti ja nõukogude vene. Üks esimesi standardiseerimiseni jõudnud keeli on prantsuse keel (Académie française loodi juba 1635), kuid see ei ole seadusega tagatud. Saksa keele standardiseerimine on jõudnud sealse konstitutsioonikohtu otsuseni. Arvutivõrgus: (http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs19980714_1bvr164097.html). Üsna tähelepanuväärselt on *Common Law*’ga ingliskeelsetes maades ka keel ametlikult standardiseerimata, õigekiri, hääldus jne põhineb taval ja soovitusel. Ka Norras, kus konkureerivad kaks keelt ja mitu dialekti, loetakse standardseks Oslo keelekasutust ilma seda õiguslikult tagamata.

7 Vt **L. I. Petrazhickij**. Vvedenie v izuchenie prava i npravstvennosti. Osnovy èmocional'noj psihologii. Sankt-Peterburg 1908. **L. I. Petrazhickij**. Teorija prava i gosudarstva v svjazi s teoriej npravstvennosti. Sankt-Peterburg 1909–1910. Teksti sees on kasutatud poolapärast nimepilti, viidatud allikad on venekeelsed.

Õigusest on võimalik rääkida deskriptiivselt. Kui öeldakse „Müüjal on õigus“ või „Ostjal on kohustus“, siis vormiliselt on need laused eristamatud lausest „Maardu on Tallinnast ida pool“, st tegemist on väitlausetega ehk tõdemustega. Ei ole ka loogilist erinevust, kas öeldakse „Müüjal on õigus saada raha“ või „Kopernikul on õigus väita, et Maa tiirleb ümber Päikese.“ Mõlemad laused võivad olla tõesed või väärad sõltuvalt sellest, mis on õiguse objekt. Kui müüja õigus saada raha leiab kinnitust, on teda puudutav väide tõene, ja kui Koperniku teooria lükatakse ümber, on teda puudutav lause väär.

Põhimõtteline vahe on välises maailmas eksisteerival normilauseel ja teadvuses asuva normi sisul. Normilauseid on näiteks:

- Sa ei tohi tappa!

- Igaühe õigust elule kaitstakse seadusega. Kellelki ei või tahtlikult võtta elu, välja arvatud kohtuotsuse täideviimisega, mis järgneb süüdimõistmisele kuriteos, mille eest seadus näeb ette taolise karistuse.

- Teise inimese tapmise eest – karistatakse kuue- kuni viieteistaastase vangistusega.⁸

Need laused on sellisel kujul pärit positiivsest seadusest – *lex divina*’st ja *lex temporalis*’est. Teisisõnu, need on kehtestatud laused. Siin ei ole eesmärki uurida, kes, kuidas ja millal need laused kehtestas. Põhjalikuma käsitluse korral võiks hakata kontrollima, kas lause tekst on autentne või millistel asjaoludel see kehtestati. Tavaliselt selletaolist ajalooteaduslikku uurimistööd ette ei võeta, vaid usaldatakse vastavalt piibli, inimõiguste konventsiooni ja karistusseaduse väljaandjaid. Eeldatakse, et need laused välismaailmas eksisteeriva reaalsuse tähenduses kehtivad sellisel kujul, nagu need on antud, kuni ei ole tõendatud vastupidist. Teisisõnu, neid lauseid võetakse ja kasutatakse millegi antu või paratamatusena. Nende antus on fakt, tegu on täpsemalt normatiivsete faktidega.⁹

Normi sisu on küll sõnastatav, kuid ei lange üldjuhul kokku talle vastava normilausega. Paljud autorid eristavad normilause ja normi sisu või tähendust, kuid mõistavad normi all ikkagi midagi mittetegelikku või alles peanduvat. Petrazycki on seisukohal, et norm kirjeldab reaalselt olukorda, mis väljendab *imperatiivi* (kohustuse) ja sellele vastava ehk korrespondeeruva *atributiivi* (õigustuse) olemasolu isikute teadvuses. Kui müüja õigus ja ostja kohustus on sihitud omavahel korrelatsioonis olevale objektile, ongi tegemist individualiseeritud normiga. Näiteks juhul, kui müüjal on õigus saada ostjalt raha ja ostjal kohustus see raha müüjale maksta ning siis müüja nõuab seda raha ja ostja selle hagejale maksab, käituvad nad normikohaselt, õiguspäraselt ehk normaalselt.

Üldistatumalt kehtestatud normilause „...ostja aga kohustub müüjale tasuma asja ostuhinna rahas“. (VÕS § 208 lg 1) kirjeldab seda normaalsust abstraktsel tasandil, kuid normi olemasolu ei tulene tingimata sellest lausest. Puudub kausaalne seos normilause ja normi sisu vahel. On nimelt normilauseid, mis normi ei kirjelda, ja veelgi rohkem norme, mida ei kirjelda normilauseid. Näiteks, kõrvuti eelviidatud lausega „Sa ei tohi tappa!“ on piiblis ka lause „Sa ei tohi nõida ellu jätta!“ (2Ms 22:17). Viimane lause ei ole käesoleva artikli autorile teadaolevalt normatiivne: ei olda seisukohal, et „Igaühel on kohustus nõida tappa“ või et „Nõial ei ole õigust elada“. Õigusruumis on lauseid, mis on muutunud

8 Olen lihtsuse huvides kasutanud samu näiteid kui need, millega Ernits alustab oma artiklit (v.a sinne teine näide, mis pärineb inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist).

9 Normatiivsed faktid põhjendavad positiivse õiguse kohustuslikkust, kui see on omaks võetud teadvuses. **Petrzhickij**. Teorija prava, lk 516–520.

mittekohaldatavaks,¹⁰ st millel puudub normatiivne sisu. Teiselt poolt, puudub normilause, mis sõnastaks üldise kohustuse käituda normaalselt.

Petrazycki normikäsitus¹¹ erineb meil levinud mudelist „kui A (hüpotees), siis B (dispositsioon), vastasel korral C (sanktsioon).“ Esiteks peab ta täiesti korrapäraseks norme, milles on olemas ainult dispositsioon ehk kategoorilised normid. Kategoorilise normi näiteks sobib eespool viidatud lause „Sa ei tohi tappa!“. Seda tüüpi lausetele ei ole keeruline hüpoteesi juurde mõelda. Viimast normi võib esitada kujul „Kui sa kohtad teist inimest, ei tohi teda tappa.“

Teiseks peab Petrazycki võimalikuks, kuid mitte nõutavaks normistruktuuri elemendiks viidet normatiivsele faktile. Normatiivse fakti all, nagu eespool nimetatud, peetakse silmas seaduse normilause, kuid selleks võib ka olla viide tavale, põhimõttele jne. Mõned näited:

- Jumala antud käsulaul (kuna originaal on kadunud, siis dokumentaalselt tõendab seda piiblis 2Ms 20:13) on kirjas, et ei tohi tappa.
- Karistusseadustiku § 113 kohaselt karistatakse tapmise eest vangistusega.
- Üldtunnistatud põhimõtte kohaselt (ja seda kinnitab ka põhiseaduse § 16) on igaühel õigus elule.
- Ühiskondlikult on omaks võetud tava, et kõik peavad käituma õiguspäraselt.

Vrd:

- Vaatlused ja arvutused kinnitavad, et Kopernikul on õigus teooria suhtes, mis kinnitab, et Maa tiirleb ümber Päikese.

Viide normatiivsele faktile teeb positiivse õiguse normide kehtivuse (õieti „kehtestatus“) kontrollitavaks – õieti ta ei välista kahtlusi (nt et Mooses kirjutas käsulaualt valesti ümber), kuid viib põhjenduse presumptsiooni tasandile. Intuiitivse õiguse (selle mõiste all mõistab Petrazycki õiglust, loomuõiglust jmt) positiiveerimata normides viide normatiivsele faktile puudub, kuna nende normide kehtivuse alus paikneb samas teadvuses kus normgi.¹² Järgmistes lausetes toodud viited ei välista kahtlusi selles, kas need normid kehtivad või mitte, kuna ei viidata mingile faktile, mida tuleks presumeerida või mida saaks kontrollida ja falsifitseerida:

- Kuna minu valu on olnud võrratult suur, on mul õigus sama suurele mõistmisele.
- Kuna mu süü on tohutu, on igaühel õigus seda mulle ette heita.
- Ma usun, et igaüks peaks õiglaseks ja kohaseks, et süüdlasele tekitatakse samasuguseid piinu, kui ta ise on tekitanud teistele.

Vrd:

- Minu igapäevane meeleline kogemus näitab, et Kopernikul ei ole õigust teooria suhtes, mis kinnitab, et Maa tiirleb ümber Päikese; ilmne on vastupidine.

Intuiitivse õiguse kontrollimatus ei tähenda, et intuiitivne õigus ei oleks õigus. Samuti on intuiitivsel õigusel oluline (õiguspoliitiline) roll õiguse kujunemisel ja mõistmisel. Positiivse õiguse normis sisalduv viide normatiivsele faktile ei tähenda teiselt poolt, et norm oleks tõene

10 Näiteks õiguslause, mis tuleb jätta kohaldamata vastuolu tõttu põhiseadusega. Rahvusvahelises õiguses ja *Common Law* riikides kasutatakse *desuetudo* mõistet; vrd ka rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni artikkel 62 lg 1, <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12863800>.

11 **Petrazhickij**. Teorija prava, lk 341.

12 Kui viide on teis(t)e isiku(te), näiteks Jumala või rahva teadvuses väljendunud normatiivsele faktile (nt „Jumal tahab, et...“, „Meie, eesti rahvas, tahame, et...“, „Sotsioloogilised uuringud näitavad, et 90% rahvast leiab, et...“), on tegu pigem positiivse õigusega. Näib, et positiivse ja intuiitivse õiguse vahel puudub range piir.

– et õigustatud subjektile ja kohustatud subjektile on tõesti vastavad õigused ja kohustused. Normilausest on võimalik tuletada, analüüsides kõikvõimalikke normi sisusid, millest sugugi kõik ei ole tunnustatud ja tagatud õigusemõistja poolt ega aktsepteeritud õigusliku tegelikkuse poolt.

Dispositsioon on ainus normi element, mille olemasolu on nõutav. Dispositsioon sisaldab kohustuslikult nelja elementi, milleks Petrazycki loeb kohustuse adressaati ehk passiivset subjekti, kohustuse objekti (nimelt kas kohustust midagi teha, mitte teha või midagi taluda),¹³ õigustuse adressaati ehk aktiivset subjekti ning õigustuse objekti (õigust midagi vastu võtta, mitte taluda või midagi teha).¹⁴ Kohustuse ja õigustuse objektid on omavahel korrelatsioonis:

- kui passiivsel subjektile on kohustus midagi teha (nt raha maksta, nagu eeltoodud näites), siis aktiivsel subjektile on õigus see vastu võtta;
- kui passiivsel subjektile on kohustus midagi mitte teha (nt mitte tappa), siis aktiivsel subjektile on õigus seda tegu (st tapmist) mitte taluda;
- kui passiivsel subjektile on kohustus midagi taluda (nt kohtumõistmist), siis aktiivsel subjektile on õigus seda teha (kohut mõista).¹⁵

Kui analüüsida näitlikult kirjatöö alguses esitatud normilause sisu, võime jõuda järgmiste normi sisudeni. Esimene toodud lausetest „Sa ei tohi tappa!“ sisaldab kategoorilist ja üsna lihtsat normi, mille elemendid võib kokku võtta järgmiselt:

- kohustuse adressaat *sa* on tõlgendatav igauhena (st tegemist on absoluutse kohustusena);
- kohustuse objekt on mitte tappa;
- õigustuse adressaat on nimetamata, kuid tõlgendada võib, et see hõlmab igauhte (st tegemist on absoluutse õigusega);
- õigustuse objekt on – taas tõlgendamisi – mitte taluda tapmist.

Teine lause või pigem lausete kogum „Igaühe õigust elule kaitstakse seadusega. Kellelki ei või tahtlikult võtta elu, välja arvatud kohtuotsuse täideviimisega, mis järgneb süüdimõistmisele kuriteos, mille eest seadus näeb ette taolise karistuse“ on oluliselt keerulisem ning see sisaldab arvukalt norme:

- (a) - kohustuse adressaat on sõnaselgelt väljendamatuna, kontekstist tulenevalt on selleks konventsiooni liikmesriigid (vt artikkel 1);
- kohustuse objekt on kaitsta elu õiguslike vahenditega (seadusega);
- õigustuse adressaat on igaüks (tegemist on seega absoluutse õigusega);
- õigustuse objekt on vastu võtta elu kaitse õiguslike vahenditega.

Samas nähakse ette, et:

- (b) – riigil (normi (b) puhul õigustuse adressaat) on õigus (pädevus) kehtestada seadusega karistusena elu võtmine;
- tingimusel (hüpotees), et selline karistus on ette nähtud kuriteo eest;
- igaühel (normi (b) kohustuse adressaat) on kohustus sellist karistuseseadust taluda;
- (c) – kohtul (normi (c) õigustuse adressaat) on õigus (pädevus) mõista süüdi ja määrata karistuseks elu võtmine;

13 Ladina *facere, non facere, pati*.

14 Ladina *accipere, non pati, facere*.

15 Vrd ka Hohfeldi nelja paariga mudelit, kus korrepondeeruvad nõudeõigus ja täitmiskohustus, eesõigus ja õigusetus, pädevus ja allumiskohustus, puutumatus ja võimetus. Vt **W. N. Hohfeld**. Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning. – 26 Yale Law Journal 16 (1913); Arvutivõrgus: <http://www.hiit.fi/files/ns/Herkko/SOME%20FUNDAMENTAL%20LEGAL%20CONCEPTIONS%20AS%20APPLIED%20IN%20JUDICIAL%20REASONING.pdf>. Hohfeldi kaks esimest ja kaks viimast paari võivad tunduda osalt kattuvad, kui ei reserveerita viimaseid avalik-õiguslikele suhetele. Hohfeld ise ei pea oma liigitust ammendavaks.

- tingimusel (hüpotees), et toime on pandud kuritegu, mille eest on normis (b) nimetatud seadusega kehtestatud elu võtmine;
  - sellise kuriteo toime pannud isikul (normi (c) kohustuse adressaat) on kohustus sellist kohtuotsust taluda;
  - (d) – riik (tõlgendamisi normi (d) õigustuse adressaat) on õigus (pädevus) tahtlikult elu võtta;
  - tingimusel (hüpotees), et see toimub normis (c) nimetatud kohtuotsuse täideviimisega;
  - süüdimõistetul (normi (d) kohustuse adressaat) on kohustus temalt elu võtmist taluda;
  - (e) – järelikult¹⁶ ka süüdimõistetu (normi (e) kohustuse adressaat) on võimetu süüdistama riiki, et see rikub tema õigust elule,
  - kui (hüpotees) ta on seaduse alusel kohtu poolt kuriteo eest surma mõistetud,
  - ja riik (normi (e) õigustuse adressaat) on immuunne sellise süüdistuse ees;
  - (f) – aga ka:¹⁷ igaüks (normi (f) kohustuse adressaat) on allutatud elu kaitse õiguslikele vahenditele;
  - tingimusel, et riik on need rakendanud;
  - riigil (normi (f) õigustuse adressaat) on õigus (pädevus) neid õiguslikke vahendeid kohaldada.
- Jne.

Kolmandaks lauseks olev karistusõiguse normilause „Teise inimese tapmise eest – karistatakse kuue- kuni viieteistaastase vangistusega“ sisaldab samuti mitut normi. Karistusnormi struktuuri eripära arvestades võib alustuseks eristada keelunormi (dispositsiooni (a)) ja karistusnormi (sanktsiooni (b)). Sageli ei loeta karistusnormi dispositsiooni eraldi normiks. Kui tunnistada kategooriliste normide võimalikkust, ei ole dispositsioonist eraldi normi tuvastamine siiski võimatu ning puudub vajadus keelunormi välja mõelda. Osa õiguslikult tegelikke ja mõeldavaid kolmandale lausele vastavaid norme on järgmised:

- (a) – dispositsiooni kohustuse adressaat on igaüks (absoluutne kohustus);
  - dispositsiooni kohustuse objekt on mitte tappa;
  - dispositsiooni õigustuse adressaat on samuti igaüks (absoluutne õigus);
  - dispositsiooni õigustuse objekt on vastu võtta kaitse tapmise eest.
  - (b) – sanktsiooni kohustuse adressaat on dispositsioonis sisalduvale normile mitte vastav isik ehk tapja;
  - sanktsiooni kohustuse objekt on taluda ettenähtud karistust;
  - sanktsiooni õigustuse subjekt on riik (peamiselt kohtuvõimu kaudu, kellele seadus asetab õigusemõistmise koorma);
  - sanktsiooni õigustuse objekt on määrata ettenähtud karistus.
- Sama normilause alusel on mõeldavad veel muudki normid:
- (c) – igaüks on (tõlgendamisi) kohustatud mitte rakendama tapjale muud sanktsiooni kui ettenähtud;
  - tapja on õigustatud mitte taluma muud sanktsiooni kui ettenähtud;
  - (d) – tapjal on õigus mitte taluda karistust üle ettenähtud karistusmäära;
  - sanktsiooni kohaldajal on kohustus mitte ületada ettenähtud karistusmäära;
  - (e) – tapjal on õigus karistusele vastavalt ettenähtud sanktsioonile;
  - sanktsiooni kohaldajal on kohustus karistada tapjat vastavalt ettenähtud sanktsioonile;
  - (f) – igaühel on õigustus nõuda, et tapjat karistatakse vastavalt ettenähtud sanktsioonile;
  - sanktsiooni kohaldajal on kohustus karistada vastavalt ettenähtud sanktsioonile;
  - (g) – igaühel on õigus nõuda, et teda ei karistataks tapmise eest, mida ta ei ole toime pannud;
  - sanktsiooni kohaldajal on kohustus mitte karistada isikut, kes ei ole tapja;

¹⁶ Appi võttes Hohfeldi terminoloogiat.

¹⁷ Nn *Drittwirkung*i kontseptsiooni arvestades.

(h) – enesetapjal (teise inimese tapmise katse on karistatav!) on puutumatus karistuse ees;
- riik on võimetu karistama enesetapjat.
Jne.

Nagu juba eespool toodud erilise tõlgenduse ja analoogiata normianalüüsist näha, on üsna põhjendamatu lootus, et poliitilise tahte väljendusena seaduses sätestatud normilauseid on selged ja annavad kindla arusaamise sellest, milline on teadvuses oleva õigusnormi sisu. Kui eelistatakse lihtlauseid normilauseid, saab laiem avalikkus ennast parimal juhul vaid ära petta. Õigus elab oma elu ja seda, milliste lahendusteni jõuab ainus põhiseaduslikult pädev õigusemõistja, ei ole võimalik täielikult ennustada.

Omaette probleem on, milline on kohtu mõistetud õiguse¹⁸ ja omaks võetud õiguse suhe. „Kõigist positiivse õiguse või pigem kõigist õiguse liikidest üldse on kohtunikuõigus kõige tugevam ja autoriteetsem õigus“: *res judicata pro veritate accipitur*.¹⁹ Kuid: kas ikka *accipitur*, st kas kohtuniku objektiviseeritud normid võetakse omaks ka teiste psüühikas? Näiteks: kas tapmises süüdimõistetud tunnustab oma kohustust karistust kanda? Või: kas tapetu lähedased loevad karistuse mõistmisega õiguse realiseerituks?²⁰

Õigus on primaarselt psüühiliselt toimiv nähtus. Õiguspoliitika, mis peaks hindama ühiskondlikke nähtusi nende motivatsioonilise ja pedagoogilise tähenduse vaatenurgast, on psühholoogiline teadus.²¹ Poliitiline visioon võib saada normilauseks ja selle sisu kohtu mõistetud õiguseks, kuid mitte jõuda omaksvõtmiseni teadvuses – sel juhul on poliitika läbi kukkunud. Poliitilist visiooni võib ellu viia ka vahetu jõuga, kuid sel juhul ei saa sellest õigus, vaid vägivald.

II

Kui õiguses on võimalik rõhutada – ja eespool on seda tehtud – mitte ettekirjutuste (preskriptiivset) osa, vaid deskriptiivsust, siis sama võiks kaaluda ka keelepoliitikas. Liigne preskriptiivsus võib kaasa tuua politseiriigi. Isegi selle sõna Hobbes'i ideedest pärit hea tähendus – ühiskond, kus riik valgustatud monarhi või muu rahva isa või ema²² isikus üksi teab, mis on kodanikule hea ja selle eesmärgi saavutamise eest hoolt kannab – on küllalt halb, et eelistada sellele õigusriiki. Liigne preskriptiivsus keelekasutuse osas omakorda loob ettekujutuse keelepõltseriigist, millele vastanduks keeleõigusriik.

On hea ja õiglane, et riik kannab hoolt oma keele arengu, säilitamise ja kaitse, aga ka õpetamise ja uurimise, keelemonumentide säilitamise ja keelepuhtuse eest. Selleks on riigil pädevus ning ükskõik mis keelt emakeelena kõnelevatel elanikel on kohustus seda taluda.

18 Ka ametlik (ofitsiaalne) ehk tunnustatud õigus. Vt **Petrazhickij**. Teorija prava, lk 221. Vt ka **T. Kalmet**. Monopoolsest õigusest ja avalikust huvist mitte ainult intellektuaalomandiõiguses. – Õiguskeel 2006, nr 4.

19 **Petrazhickij**. Teorija prava, lk 577–578.

20 Kohtuniku pädevuse objekt on mõista õigust ning ülejäänud on allutatud (subjektifitseeritud) sellele pädevusele. Õigusemõistmine on õiguse objektiviseerimine, kuid isikud, keda süüdi või õigeaks mõistetakse, ei ole objektid; oluline on õiguse omaksvõtmine, internaliseerimine ehk subjektiveerimine nende ja ka kolmandate isikute poolt. On ilmselt väär pidada seda õiguse dialektika tsükli sektorit intuitiivseks õiguseks, aga sarnane on neil see asjaolu, et ka teadvuses omaks võetud õigus ei vaja viidet välisele normatiivsele faktile, seda tajutakse normaalse, mõistliku ja õiglasena (vrd Grotiusesele omistatud kuulsat *etiamsi daremus non esse deum*). Subjektiveerimise kohta vt **D. W. Riggs**. Book review; **Foucault**. Psychology and the Analytics of Power by Derek Hook. – ACRAWA e-journal, 2008, 4. www.ejournal.acrawa.org.au; Arvutivõrgus: [www.groups.psychology.org.au/Assets/Files/20\(2\)-Riggs.pdf](http://www.groups.psychology.org.au/Assets/Files/20(2)-Riggs.pdf).

21 **Petrazhickij**. Vvedenie, lk 3–4.

22 Sooneutraalselt: Riigivanem!

Enamgi, igaühel on õigus seda riigi käest nõuda ja riik peab seda kohustust täitma. Nii võiks tõlgendada põhiseaduse paragrahvi 6, eriti arvestades põhiseaduse preambulis sedastatud eesmärki eesti keele säilimise kohta läbi aegade ning fakti, et ükski teine riik ega muu moodustis ei saa ega peagi saada sellist ülesannet täita.

On samuti hea, et on ja saab veel paremini tagatud eestikeelse avaliku ja tarbijateabe kättesaadavus. Vastupidisel juhul võiks jääda keeletundlikele kodanikele arusaamatuks, mis liiki teenust mõni *café* või *bar* osutab. Probleemkohti leidub: ei pruugi selge olla, et „American Drycleaners“ on tegelikult pesumaja; asutus varesejalgades nimega „Komisjoniboutique“ võiks olla „Komisjonipoodik“ – viimast elementi võib leida Wiedemanni sõnaraamatus (tarbijateabeks: see on *kleine Bude*). Ligikaudu pooltel välismaise tehnika soetamise juhtudel ei ole sellega kaasas olnud eestikeelset kasutusjuhendit. Pääaegu teisel pooltel juhtudest on olnud mõistlikum lugeda kasutusjuhendit mõnes võõrkeeles.²³

Keeleseaduse eelnõu menetluse arengut kokku võttes on ka hea, et kaubamärgiomanik või -taotleja ei pea hakkama esitama uut kaubamärgitaotlust, millel oleks keeletundlike kodanike rõõmuks *bar*’i asemel selgelt ja arusaadavalt *baar*. Piisab sellest, et sellekohane teave on asutuse ukse juures vähemalt väikeses kirjas. Kaubamärgid on sageli rahvusvahelised, need töötatakse välja võimalikult laia turu tarbeks, nende asendamine, regionaalne teisendamine ja ümberkujundamine võib olla Eesti turult lahkumise alternatiiviga võrreldes ebarentaabel. Üsna absurdne on intuiitiivne nägemus, et välismaiste kaubamärkide puhul võiks nende sõnaliste elementide eestikeelsus kujuneda tavaks, saati heaks tavaks.²⁴

Mõni sõna ka kaubamärgis sisalduvast olulisest teabest tegevuskoha, pakutava kauba või teenuse kohta. Kaubamärgiseaduses antud määratluse kohaselt on kaubamärk tähis, millega eristatakse ühe isiku kaupu või teenuseid teise isiku samaliigilistest kaupadest või teenustest. Sellekohane normilause on levinud käsitluse kohaselt ebatäielik norm; Petrazycki käsitluses on tegemist täieliku normiga, mis kohustab ja samas õigustab kõiki mõistma kaubamärgi all „tähist, millega eristatakse ühe isiku kaupu või teenuseid teise isiku samaliigilistest kaupadest või teenustest“, mitte aga „tegevuskoha, pakutava kauba või teenuse kirjeldust“ või mida tahes muud. Kaubamärk on seega nimi, millega tähistatakse teatud isiku pakutavaid kaupu ja teenuseid, mitte nende kaupade või teenuste üldnimi.

Mida vähem kaubamärgiks olev tähis tähistatavaid kaupu või teenuseid kirjeldab, mida enam ta koosneb kujunduslikest ja tavapäratutest elementidest, seda tugevama ehk eristusvõimelisema kaubamärgiga on tegu. Teisest küljest – kaubamärk võib sisaldada kaupu või teenuseid kirjeldavaid (nt *hea*, *5 kilogrammi*, *Tallinna kilud*, *Gruusia vein*, *lemmikvorst*, *Vene juust*) või keelekasutuses või äripraktikas tavapäraseid elemente (nt *extra*, *super*, *AS*, *Ltd.*, *\$*), kui kaubamärk tervikuna on eristusvõimeline. Ebamäärastel juhtudel märgitakse registrisse, kui Patendiamet loeb kaubamärgi osa mittekaitstavaks; eraldi mittekaitstava osa suhtes kaubamärgiomanikul ainuõigust ei ole, st ta ei saa keelata teistel isikutel kasutada mittekaitstavaid osi. Seejuures on kaubamärk tervik, mida ei saa lõhkuda, eraldades sellest tuttavaid tähti või sõnu. „Ilmarine“ on mütoloogilise tegelase nimi ja oleks absurdne esitada seda nt inglise tarbijale kujul „Weather or cosmos arine“ vms pelgalt sellepärast, et elemendil „ilm“ on mingi eraldi tähendus.²⁵

23 Nagu pahatihti ka rahvusvaheliste lepingute puhul. Kohtuotsused avaldatakse paraku ainult eestikeelsetena.

24 Hea tava kriteeriumi kaubamärgi mittekaitstavuse osas on kasutatud obstsöonsuste välistamiseks. Nt ei ole registreeritud kombineeritud kaubamärki „Get fucked!“.

25 *Arine* tähendab baski keeles valgust ja on kasutusel naisenimena. Seega võiks inglise keelekeskkonnas olla mõeldavalt nõutav ka *Weather or cosmos light*.

Oma vormilt liigituvad kaubamärgid peamiselt sõnalisteks (alfanumeerilisteks) kaubamärkideks, mis kujunduslikku elementi ei sisalda, figuratiivseteks kaubamärkideks, mis sõnalist elementi ei sisalda, ning kombineeritud kaubamärkideks, mis sisaldavad nii ühte kui teist. Väär on väide, et kaubamärgi sõnaline osa on tavaliselt tunnuslause ehk loosung; selliseid kaubamärke on, kuid suhteliselt vähe. Eristusvõimelise kaubamärgi koosseisus kaubale või teenusele viitamine – mis tahes keeles, kuigi eelistatud on rahvusvahelised keeled – on täiesti valdav praktika; põhjendamatu ja isegi vandenõuteooriaga sarnanev on oletus, et seda teevad vaid Eesti taotlejad keeleseaduse täitmisest kõrvalehiilimiseks. Kas viidet kaubale või teenusele lugeda oluliseks teabeks, on hinnangu küsimus.

Patendiameti kodulehe kaudu sooritatud sõnaline üldine otsing ei paljasta, millises vormis kaubamärgiga on tegemist. Selle teadasaamiseks, milliste kaupade ja/või teenuste tähistamiseks märki kaitstakse, tuleb samuti otsingus kaugemale minna. Samuti saab siis teada, kas tegu on välismaise või kohaliku omanikuga. Ilmar Tomuski artiklis loetletud kaubamärkidest esimesel kümnel on ärgmisi parameetreid:

Café SOLO	Sõnamärk	kohv, kohviasendajad	Soome
CAFÉ	kombineeritud märk	parfümeeria	Prantsusmaa
Café AMIGO	kombineeritud märk	hotelli- ja restoraniteenused	Eesti
Café KOMPASS	kombineeritud märk	toitlustusteenused	Eesti
Café VS	kombineeritud märk	paberitooted; müügikampaaniad; toitlustus	Eesti
Café ANGLAIS	kombineeritud märk	kantiinid, kohvikud	Eesti
Café NORA	kombineeritud märk	toitlustus	Eesti
TATA Café	kombineeritud märk	Kohv	India
Café ROSSINI	kombineeritud märk	toitlustus	Eesti
Hip Hop Café	Sõnamärk	haridus; meelelahutus; toitlustusteenused	Eesti

ja kaks juhuslikku:

AQUA BAR	Sõnamärk	joogivesi	USA
THE BODY SHOP	kombineeritud märk	parfümeeria	Ühendkuningriik

Kas Soome ja India kohvitootjad ja Prantsusmaa parfümeeriatootjad peaks oma kombineeritud kaubamärgis mingi intuiitivse hea tava kohaselt kasutama eestikeelset sõna *kohvik*; või Ameerika joogiveetootjad sõna *baar* ja Briti parfümeeriatootjad sõna *pood*? Kas see ei oleks eksitav? Kas on palju mõistlikum eeldada, et Eesti kaubamärgiomanikud, kes tegutsevad Tallinna kesklinnas ja kelle klientidest suurem osa on eeldatavasti hotellikülalised ja turistid, on oma tarbijatele arusaadavamad nt kaubamärgi „Kohvik Amigo “ või „Kohvik Anglais “ all? Kas see ei oleks ettevõtlusvabadust kahjustav? Kaubamärki kasutatakse ju selleks, et tarbijale meelde jääda ja olla eristatav konkurentidest! Seejuures käiakse pahatihti mööda õhukest joont, mis eraldab kirjeldavat (või eksitavat) tähist eristusvõimelisest: „Inglise kohvik“ võiks olla kirjeldav ja sellisena eristusvõimetu. Kauba või teenuse nime või kirjelduse tõlge koos minimaalse kujundusega on vähese loominguilisuse korral ainus, mida ettevõtte oma kaupade ja teenuste konkurendi omadest eristamiseks ette võtab.

Kaubamärgiomanikul on absoluutne õigus oma märki kasutada ning kõigil ülejäänuil kohustus seda õigust mitte rikkuda. Nõue, et teenuse osutamise kohal peab olema kättesaadav eestikeelne teave teenuse või kauba kohta, on vajalik (et keeletundlik tarbija saaks eristada joogivett ja baari; seepi ja kohvikut), kuid kaugemale sellest kaubamärkide puhul minna ei ole mõistlik. Suures kirjas „KOHVIK“ nt kaubamärgi „Café VS“ kõrval kahjustaks oluliselt kaubamärgi eristusvõimet, kuna see üheselt kirjeldav element võiks mõjuda kaubamärgi osana ja seega vähendada kaubamärgi niigi vähe silmatorkava eristusvõimelise sõnalise elemendi „VS“ osakaalu.²⁶ Ilmar Tomuski artiklis väljenduv ettekujutus kaubamärgi eestikeelse tõlke kujundamise nõudest („mida ei ole vaja järgida“), on ennekuulmatu. Sellest lugedes võib tõepoolest hakata kartma „Coca-Cola“ tõlkimise ettekirjutust – mõlemad pakutavat kaupa tähistava kaubamärgi sõnalise elemendi osised on ju eesti keeles olemas!²⁷

Ka ärinimede osas on intuiitiivse keelepoliitika lootused saada positiivseks õiguseks täis küsitavusi. Igaühel on õigus ja kohustus oma asju ajada oma ametliku nime all ning kõik ülejäänud (riik sealhulgas) on kohustatud seda taluma. Nimi – et olla pragmaatiline – peab olema võimalikult eristav ja individualiseeritud; ka siin on pahatihti meetodiks tegevusala kirjelduse tõlkimine ja minimaalne moonutamine (kujundus ei ole ju võimalik). Ärinime puhul puudub ka nõue, et see ei tohi olla kirjeldav; piisab, kui nimi ei ole eksitav tegevuse ulatuse või tegevusala suhtes.

Seadus nimede „eestikeelsust“ ei nõua ega saagi nõuda. Nimed saaks olla eestikeelsed juhul, kui nad saaks olla tõlgitavad. Meie valitsev keeleparadigma nimede tõlgitavust ei tunnista (erinevalt nt läti või osalt soome, prantsuse või inglise paradigmast): kuningas John Maata on läti keeles Jânis, soome keeles Juhana ja prantsuse keeles Jean.²⁸ Kui nimeseadus kasutab „eestikeelse nime“ mõistet, siis see termin on küsitav: pigem peetakse silmas tavapärasest eesti nime, vastavust keelekasutusele – st deskriptiivsele normile. Teiseks oleks ärinimede tõlkimisel paralüseeriv mõju majandusele ja õigussüsteemi toimimisele: kui ma olen võlgu OÜ-le Cafe Noir, siis kas minult võib võlgu nõuda OÜ Must Kohvik? Kui ma sõlmin lepingu CityOil OÜ-ga, kas siis võib oodata arvet OÜ-lt Linnaõli?

On arusaadav, et nimed muutuvad koos ajaga, Ilmarite ja Tanelite põlvkond on asendumas Markuste ja Laurade omaga. Arutu on selle paratamatusega mitte leppida. Gynethyd, Virhiinyad ja Öröd ning analoogilised ärinimed järgmises põlvkonnas ei esine.

Probleemi on küll maitsetuse ja kokkusobimatusega, mida sümboliseerivad ilmekalt (või pigem ilmetult) „Shnelli Hotell“, „Pizzapoisid“ jt, kuid maitsetus ei ole vastuolus heade tavadega ega muul viisil õigusvastane. Kedagi ei saa kohustada olema maitsekas, kandma maitsekat nime ja rõivastust – või jõutakse Põhja-Korea univormide või etteantud nimenomenklatuurini. Vabas ühiskonnas reguleerib turg paljugi: kui ühiskond deklareerib, et ei ööbi „Shnelli Hotellis“, kuni nad oma nime ei korrigeeri, ega tee tehinguid „Komisjoniboutique'is“, sunnib see ettevõtjaid olema normaalne keelekasutuses.

26 Pärnu maantee reaalsuses on kõnealuse kaubamärgi ja avaliku teabe suhe lahendatud, tundub, et ideaalselt.

27 „Hard Rock Café“ on samuti nimi, mis tervikuna ei ole tõlgitav. Väide, et tegu on nimetusega, mille osad on justkui tõlgitavad, on keelepoliitiline žargoon.

28 Tegelikult on ka nimed tõlgitavad: mõnele vene Petrile vastab Peeter ja mõnele Ekaterinale Katariina; Elizavetale reeglina vastab Jelizaveta, mitte Eliisabet. Inglise John tõlgitakse Johniks, prantsuse Jean Jeaniks ja vene Ivan Ivaniks. Seega on nimede tõlkereeglid üsna kaootilised ja põhinevad omaks võetud keelekasutusel.

Keelepoliitiliselt näib mõistlik olla rõõmus selle üle, et keel on elav organism, milles kõike ei ole võimalik ega ka vajalik reguleerida preskriptiivselt. Positiivse keelenormi kirjeldamine ja kättesaadavaks tegemine (nagu nt Norras) võib olla palju mõistlikum. Keeleseaduse eelnõu kooskõlastustabelist nähtub paraku, et teoreetiline valik on siiski ettekirjutuste poole kaldu. Eelnõu autorid märgivad mõttekriipsu kohta väärtustatuse normis enne sanktsiooni sisaldavat fraasi: “Märgime, et mõttekriipsu lisamine sellisesse lausesse ei vasta kirjakeele normile. Samuti ei tulene mõttekriipsu vajalikkus ka ühestki normitehnikat reguleerivast õigusaktist.”²⁹ Mõttekriips seejuures lisati. Sellel kriipsul ei näi olevat mõtet, kuid see on olemas kõikides Eesti Vabariigi karistusnormides, järelikult see on „tavaõiguslikult“ normaalne ja saanud – kui soovitakse – osaks eesti õiguskultuurist; see on tarbetu, kuid tähendusrikas rituaal.

Arvan, et kirjakeele normiga ei ole õigust kultuuri lammutada, vaid seda on kohustus säilitada läbi aegade. See ei ole ainult intuiitiivne norm, vaid positiivne kohustus – viidatavaks normatiivseks faktiks on põhiseaduse preambul.

Ilmar Tomusk. Kommentaari kommentaariks

Asusin Tanel Kalmeti artiklit lugema suure huviga, kuna autori sõnul oli see ajendatud minu artiklist „Võõrkeelsed sildid linnaruumis”.

Põhiosa kõnealuselt artiklist on pühendatud mõtterännakutele, mida minul kui filoloogil on raske võõrkeelsete siltide konteksti paigutada, õnneks leidsin selle viimastel lehekülgedel siiski ka viiteid mulle tuttavale teemale. Seetõttu püüan allpool veel kord selgitada, millest tuleb vajadus keeleseaduses kaubamärgi sõnalist osa reguleerida.

Avalikku ruumi paigutatud keelelistel tähistel (sildid, viidad, kuulutused, teadaanded, reklaam, ärinimed, tunnuslaused jms) ehk keelemaastikul, nagu seda sotsiolingvistilises kirjanduses nimetatakse³⁰, on peale teabe edastamise ka oluline sümbolväärtus, sest see annab tunnistust kasutatavate keelte staatusest ja prestiižist. Oluline on rõhutada, et sellega mõjutatakse ka keeletekasutajate väärtushinnanguid: kui kõik aina ja ainult ingliskeelseid silte üles riputavad, kuhu siis minagi oma eesti keelega ... Meid külastavatele välismaalastele, nagu ka siin elavatele muulastele annab see selge sõnumi, et see on maa, kus inimesed oma keelest lugu ei pea.

Avalikus teabes eesti keelele teiste keelte eelistamise põhjusi võib otsida meie lähiajaloo. Tallinna valdavalt võõrkeelset välisilmet vaadates näib, et Nõukogude ajal peale sunnitud kakskeelsusest ei ole nii lihtne vabaneda, vahe on ainult selles, et vene keele asemele on asunud inglise keel, mille kõrvale eestikeelne silt ei näi sobivat. Kui Nõukogude ajal oli venekeelsete siltide vohamine tingitud välissurve, siis inglise keele pealetung näib olevat ajendatud end vabaks laulnud eestlaste sisemisest vajadusest.

29 Arvutivõrgus: http://eoigus.just.ee/?act=dok&subact=1&DOK_W=292836, lk 41.

³⁰ vt **Durk Gorter**. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon, Buffalo, Toronto. – *Multilingual Matters*, 2006; **Diane Dagenais, Danièle Moore, Cécile Sabatier, Patricia Lamarre and Françoise Armand**. *Linguistic landscape and language awareness*. – Rmt: E. Shohamy & D. Gorter (Toim). *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. Routledge/Taylor & Francis Group; **Anastassia Zabrodskaia**. *Keel meie ümber ehk mida võib Eesti keelemaastik pakkuda sotsiolingvistile?* – *Oma Keel* 2007, nr 15, lk 5–15.

Kahjuks tõdeb ka Tanel Kalmet, et eestikeelne teave rikub võõrkeelse kaubamärgi eristusvõimet ja seda isegi juhul, kui eestikeelne tekst asub võõrkeelsest kaubamärgist lausa mitme meetri kaugusel. Sest tuleb ju tema jutust välja, et näiteks „Café AMIGO“ kaubamärki kandva hoone uksele paigutatud eestikeelne sõna „kohvik“ rikub kaubamärgi eristusvõimet?

Üllatav on ka artikli autori seisukoht, et suurem osa Tallinna kesklinnas liikuvatest tarbijatest on hotellikülalastajad ja turistid. Kui see ka nii oleks, siis võivad kesklinna hotellides ööbida ka eestlased, samuti on meil välituristide kõrval olemas ka Tallinna külalastavad siseturistid. Kas eestlastel siis kesklinna asja ei olegi? Näiteks Narva puhul ollakse üsna üksmeelsel seisukohal, et vaatamata vaid neljaprotsendilisele eestlaste osakaalule peab avalik teave linnas olema eestikeelne ja ka asutustes peab olema tagatud eestikeelne asjaajamine? Olgu siiski tõe huvides öeldud, et Tallinna Kesklinna linnaosas elab 48000 inimest, kellest 34000 on eestlased.

Mingil põhjusel arutleb autor (näib, et huumorivõtmes) ka ärinimede tõlkimise üle, kuigi mina mainisin ärinimedest rääkides vaid, et nimesid ei tõlgita, küll aga tuleks eestlasest kliendile teatavaks teha, mis liiki äri on tegemist, sest näiteks *boutique* või *lounge* jäävad enamikule klientidele arusaamatuks.

Arvestades meile saabunud võõrkeelseid silte puudutavate kaebuste hulka, näib siiski, et keeletundlikud kodanikud ei ole rahul võõrkeelsete siltide uputusega Tallinnas. Tundub äärmiselt kohatu ironiseerida selle üle, et keegi tahab linnapildis *bari* asemel näha selget ja arusaadavat *baari*. Eesti elanike põhiseaduslik õigus on eesti keelt kasutada ja eestikeelset teavet saada. Ärimehed oma ehtsa eesti jonniga arvavad sellegipoolest, et äri edu pant on salapärane ja võõrkeelne nimi. Kuna seadus ei nõua üldse kohviku või restorani nime registreerimist, rääkimata kaubamärgina registreerimisest, siis vahel kipub jääma mulje, et võõrkeelsete tegevuskohanimede registreerimine kaubamärgina on tulus äri veel näiteks patendivolinikele, ning siin on praegu kehtiva keeleseaduse ebamäärasus vesi nende veskile. Tanel Kalmetile tundus põhjendamatu või isegi vandenõuteooriale sarnanevana oletus, et kaubamärki registreeritakse mõnikord keeleseadusest möödahiilimiseks. Meie järelevalvekogemus räägib paraku muud. Kui kaubamärgi taotluse esitamise kuupäev langeb Keeleinspeksioonilt saadud ettekirjutuse tegemisele järgnenud päevale, siis lubab see siiski oletada mõnesugust põhjuslikku seost nende kahe sündmuse vahel.

Nimed, sealhulgas isiku-, koha- ja ärinimed, isegi sõnalist osa sisaldavad kaubamärgid on meie keele osa. Liiga suur hulk võõrkeelseid ärinimesid on keelele nii suureks koormaks, et viimane aeg on seda seaduse toel piirama hakata – nii nagu mõni aeg tagasi tehti nimeseaduses eesnimevalikule piiranguid seades.

Kui Tanel Kalmeti kirjatüki mõte oli soovitada keelenormi kehtestamisel preskriptiivse asemel deskriptiivset vaatenurka, siis kindlasti saab seda arvestada keeleseaduse menetlemisel Riigikogus – ainult selle täpsustusega, et tegu on siiski keeleseaduse normidega, mitte keelenormidega. Viimased on kirjeldatud eesti keele grammatikates ja eranditult deskriptiivselt. Ka kõik kokku- ja lahkukirjutamise kaasused on seal väga põhjalikult kirjeldatud, nii et kahtluse korral võib igauks järele vaadata.

Keeleseaduse eelnõu tähelepanelikul ja rahulikult lugemisel peaks sealt selgelt välja tulema mõte, et keegi ei kavatsenud ega ole kunagi kavatsenud piirata kaubamärgiomaniku absoluutset õigust oma registreeritud kaubamärki kasutada.